“ADOLAT”
Guvohnoma № 636478
Litsenziya C-5669732

“HUQUQ va BURCH+” —
«ПРАВО и ДОЛГ+» —
"RIGHT and DUTY+"
Journal home page:
https://adolatmarkazi.uz/magazine/electron?id=382

2026-yil
8-son
avgust
ISSN 3093-8546

Yangi O‘zbekistonda giyohvandlikka qarshi kurashishning zamonaviy tendensiyalari: milliy qonunchilik evolyutsiyasi, xorijiy tajriba implementatsiyasi va kriminologik tahlil

Dilmurod Maxmudov,
O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi
professori v.v.b., yuridik fanlari doktori, dotsent
e-mail: d.mahmudov@gmail.com

Shamsiddin Maxmudov,
Yakka tartibdagi
tadbirkor
e-mail: sh.mahmudov@gmail.com

Аннотация. Mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonda giyohvandlik va narkojinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy va kriminologik jihatlari tahlil qilingan. Mualliflar tomonidan 1151-qonunning qabul qilinishi bilan milliy qonunchilikda yuz bergan konseptual o‘zgarishlar, xususan, yashirin narkolaboratoriyalar va bangixonalar tashkil etganlik uchun belgilangan qat'iy jazo choralari yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada kiber-narkojinoyatchilikning o‘sishi hamda sintetik narkotiklarning tahdidi baholanib, Singapur, Saudiya Arabistoni va Yaponiya kabi davlatlarning ilg‘or tajribasi o‘rganilgan. Tadqiqot natijasida H.L. Packer va R. Clarke kabi olimlarning nazariyalariga tayangan holda, milliy qonunchilikka “tarqatish maqsadi prezumpsiyasi”ni joriy etish va virtual makondagi narkosavdoni o‘tkazish sifatida malakalash bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Калит сўзлар. giyohvandlikka qarshi kurash, 1151-qonun, kiber-narkojinoyatchilik, narkolaboratoriya, tarqatish prezumpsiyasi, kriminologik tahlil

Аннотация. В данной статье анализируются правовые и криминологические аспекты борьбы с наркоманией и наркопреступностью в Новом Узбекистане. Авторами освещены концептуальные изменения в национальном законодательстве в связи с принятием Закона № ЗРУ-1151, в частности, строгие меры наказания, установленные за создание подпольных нарколабораторий и притонов. В статье также оценивается рост кибернаркопреступности и опасность синтетических наркотиков, изучается передовой опыт таких стран, как Сингапур, Саудовская Аравия и Япония. В результате исследования, опираясь на теории таких ученых, как Г.Л. Пакер и Р. Кларк, выдвинуты научно-практические предложения по внедрению в национальное законодательство «презумпции цели сбыта» и квалификации

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

наркоторговли в виртуальном пространстве как сбыта.

Ключевые слова. борьба с наркоманией, Закон № ЗРУ-1151, кибернаркопреступность, нарколаборатория, презумпция сбыта, криминологический анализ

Annotation. This article analyzes the legal and criminological aspects of the fight against drug addiction and drug-related crimes in New Uzbekistan. The authors highlight the conceptual changes in national legislation following the adoption of Law No. ZRU-1151, in particular, the strict penalties established for organizing clandestine drug laboratories and drug dens. The article also evaluates the growth of cyber-drug crime and the danger of synthetic drugs, studying the advanced experience of countries such as Singapore, Saudi Arabia, and Japan. As a result of the research, based on the theories of scholars such as H.L. Packer and R. Clarke, scientific and practical proposals are put forward to introduce the "presumption of trafficking" into national legislation and to qualify virtual drug trafficking as distribution.

Keywords. anti-drug fight, Law No. ZRU-1151, cyber-drug crime, drug laboratory, presumption of trafficking, criminological analysis

Bugungi kunda giyohvandlik va narkojinoyatchilik umumjahon miqyosida insoniyatning xavfsizligi, davlatlarning barqarorligi va millatlarning genofondiga rahna soluvchi eng jiddiy global tahdidlardan biri boʻlib qolmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklar va jinoyatchilik boʻyicha boshqarmasi (UNODC) tomonidan eʼlon qilingan “World Drug Report 2026” maʼlumotlariga[1] koʻra, global narkobozorning misli koʻrilmagan darajada kengayib borayotganini tasdiqlaydi. Ushbu tadqiqotlarga koʻra, soʻnggi oʻn yil ichida dunyo boʻylab giyohvand moddalarni isteʼmol qiluvchilar soni 34 %ga oshib, 331 million kishini, yaʼni 15-64 yoshli aholining 6,2 foizini tashkil etgan. Ayniqsa, anʼanaviy oʻsimlik asosidagi giyohvandlik vositalarining oʻrnini sintetik narkotiklar va yangi psixofaol moddalar egallayotgani vaziyatni yanada murakkablashtirmoqda. Birgina 2024-yilning oʻzida 755 ta yangi turdagi psixofaol moddalar (NPS) qayd etilganligi ushbu bozorning texnologik va kimyoviy jihatdan qanchalik tez moslashayotganini koʻrsatadi.

Osiyo qitʼasi global miqyosda narkojinoyatchilikning eng yirik va murakkab tugunlaridan biriga aylanib ulgurgan boʻlib, bu yerda 105 milliondan ortiq shaxs giyohvand moddalar isteʼmolchisi sifatida roʻyxatga olingan [2]. Ushbu mintaqada tibbiy davolanishga muhtoj boʻlgan bemorlarning 61 foizi aynan amfetamin tipidagi stimulyatorlar (ATS) qaramligidan aziyat chekmoqda. Bunday xavfli tendensiya Oʻzbekiston Respublikasini ham chetlab oʻtmadi. Transchegaraviy jinoiy guruhlar tomonidan internet tarmogʻi *(darknet)*, telegram-botlar va shifrlangan aloqa kanallari orqali giyohvandlik vositalarining “kontaktsiz” *(yashirin joylab ketish –*

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

zakladka) usulda tarqatilishi milliy xavfsizlik tizimi oldiga mutlaqo yangi texnologik va huquqiy vazifalarni qoʻydi[3]. Bundan tashqari, yoshlar va oʻsmirlar orasida dorixona giyohvandligining keng yoyilishi, kuchli ta'sir qiluvchi moddalarning notibbiy maqsadlarda nazoratsiz iste'mol qilinishi oilalar barqarorligi va jamiyatning axloqiy negizlariga bevosita tahdid solmoqda[4].

Shu bois, Yangi Oʻzbekistonda Prezident Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan giyohvandlikka qarshi kurashish davlat siyosatining eng ustuvor yoʻnalishlaridan biri darajasiga koʻtarildi. Davlatimiz rahbarining bevosita boshchiligida sohaning huquqiy poydevorini tubdan isloh qilish, javobgarlik muqarrarligini ta'minlash va jamiyatda giyohvandlikka nisbatan *“nol toqatsizlik” (zero tolerance)* immunitetini shakllantirish boʻyicha keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. 2026-yil 11-iyun kuni qabul qilingan 1151-qonun mazkur yoʻnalishdagi eng muhim qadamlardan biri boʻldi[5]. Shuningdek, mazkur qonun bilan Oʻzbekiston Jinoyat kodeksiga *“Aholi salomatligi va genofondiga qarshi jinoyatlar”* nomli yangi bob kiritilishi, davlatning jinoyat huquqiy himoya obyekti sifatida nafaqat jamoat xavfsizligini, balki butun millatning biologik va ijtimoiy kelajagini e'tirof etganligini anglatadi.

Bundan tashqari, mazkur normativ-huquqiy hujjatning zudlik bilan qabul qilinish zarurati qator *kriminologik, texnologik* va *ijtimoiy-huquqiy determinantlar* bilan bevosita bogʻliqdir. *Birinchidan,* soʻnggi yillarda mamlakat ichkarisida turli kimyoviy prekursorlardan foydalangan holda yashirin *“narkolaboratoriya”*lar tashkil etish holatlari keskin oshdi[6]. Oldingi qonunchilikda bunday qilmishlar uchun alohida maxsus norma mavjud emas edi, bu esa jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga mos jazo tayinlashda sud amaliyotida turli yondashuvlar va boʻshliqlarni yuzaga keltirgan. *Ikkinchidan,* giyohvand moddalarni tarqatish usullarining butunlay raqamlashuvi, ya'ni dilerlar va xaridorlar oʻrtasidagi aloqaning internet va shifrlangan messenjerlar orqali masofadan turib amalga oshirilishi an'anaviy operativ-qidiruv tadbirlarining samaradorligini pasaytirdi[7]. *Uchinchidan,* sintetik narkotiklarning *(masalan, mefedron, alfa-PVP)* organizmga halokatli ta'siri va qaramlikni tez shakllantirish xususiyati an'anaviy oʻsimlik vositalaridan bir necha barobar yuqori boʻlsa-da, ularning yuridik klassifikatsiyasi va ularga nisbatan belgilangan sanksiyalar bu tahdidning real koʻlamiga mos kelmas edi[8].

Ushbu nomutanosibliklarni bartaraf etish maqsadida 1151-qonun bilan Jinoyat kodeksiga bir qator konseptual va sanksiyalari oʻta qat'iylashtirilgan yangi moddalar kiritildi.

Ushbu oʻzgartirishlar qatorida Jinoyat kodeksining yangi *27-1-moddasi (Gʻayriqonuniy narkolaboratoriya tashkil etish)* alohida ahamiyatga ega. Qonunchilikka ilk bor mazkur tushuncha kiritilib, giyohvandlik vositalarini ishlab chiqarish uchun yashirin laboratoriya tashkil etganlik uchun 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi belgilandi[9]. Ushbu qilmishning ijtimoiy xavfliligi shundaki, birgina narkolaboratoriya minglab insonlarni

zaharlash quvvatiga ega. Shu bois, qonun chiqaruvchi qilmish uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini koʻzlab, ikki yoki undan ortiq laboratoriyalar tashkil etgan holda sodir etilsa, jazoni keskin ogʻirlashtirib, 15 yildan 20 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosini belgiladi[10]. Bundan tashqari, qonunda ragʻbatlantiruvchi norma ham oʻz aksini topdi: agar shaxs oʻz ixtiyori bilan aybini boʻyniga olib, jinoyatni ochishda faol yordam bersa, u jazodan ozod qilinishi mumkinligi koʻrsatildi. Bu esa uyushgan jinoiy guruhlar ichidagi iyerarxiyani buzish va ularni fosh etishga qaratilgan muhim kriminalistik taktikadir.

Shuningdek, 276-2-moddada *“Bangixona tashkil qilish yoki saqlash”* uchun 3 yildan 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish joriy etildi. Agar ushbu jinoyat odam oʻlimiga sabab boʻlsa yoki narkolaboratoriya faoliyati bilan bogʻliq holda sodir etilsa, sanksiya 10 yildan 15 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish sifatida qat'iylashtirildi. Kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda egallash bilan bogʻliq 276-4-modda esa oʻgʻrilik yoki firibgarlik yoʻli bilan ushbu moddalarni qoʻlga kiritganlik uchun 5 yilgacha, odam oʻlimiga sabab boʻlsa 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosini nazarda tutadi[11].

Mazkur qonunning akademik va huquqiy mazmuni shundaki, u jinoyat huquqidagi *“javobgarlikning qilmish xususiyatiga mutanosibligi” (proportionality principle)* tamoyilini zamonaviy tahdidlarga toʻliq moslashtirdi. Xususan, telekommunikatsiya tarmoqlaridan va internet jahon axborot tarmogʻidan foydalanib jinoyat sodir etish ogʻirlashtiruvchi holat sifatida *(273- va 274-moddalarga kiritilgan oʻzgartirishlar orqali)* baholanishi kiberjinoyatchilikka qarshi kurashning mustahkam huquqiy asosini yaratdi. Bu esa narkodilerlarning virtual makondagi daxlsizlik illyuziyasini buzib, ularning har qanday raqamli izlari jinoiy javobgarlik uchun asos boʻlishini qonuniy kafolatladi.

Shuningdek, 1151-qonun qabul qilinganidan soʻng ichki ishlar organlari, Davlat xavfsizlik xizmati va Bojxona qoʻmitasi tomonidan respublika boʻylab narkojinoyatchilikka qarshi *“Tozalash”, “Qoradori”* kabi keng koʻlamli tezkor-profilaktik tadbirlar keskin jadallashtirildi. Ijtimoiy tarmoqlar va rasmiy idoralarning axborot xizmatlari tomonidan yoritilayotgan soʻnggi holatlar mazkur turdagi jinoyatlarning fenomenologik qiyofasi qanchalik oʻzgarganini yaqqol koʻrsatmoqda. Giyohvandlik jinoyatlari endilikda faqatgina marginal qatlamlar yoki ogʻir ijtimoiy ahvoldagi shaxslar tomonidan emas, balki axborot texnologiyalaridan yaxshi xabardor boʻlgan yoshlar tomonidan sodir etilmoqda.

Masalan, 2025 va 2026-yillarda Toshkent viloyatida *“Qoradori-2025/2026”* tezkor tadbirlari doirasida giyohvandlikka qarshi kurash oʻta tizimli va manzilli tarzda amalga oshirilmoqda[12]. Ushbu tadbirlar davomida xufyona laboratoriyalar va yirik narkokuryerlar faoliyatiga chek qoʻyilmoqda. 2026-yilning yanvar oyida Namangan viloyatida oʻtkazilgan muvaffaqiyatli tezkor tadbir natijasida qariyb 21 kilogramm *“gashish”* moddasi muomaladan

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

olinganligi qayd etildi[13]. Bunday yirik miqdordagi giyohvandlik vositalarining viloyatlar kesimida harakatlanishi ularning ortida kuchli moliyalashtirilgan va puxta rejalashtirilgan transmilliy tarmoqlar turganini tasdiqlaydi.

Jinoyat ishlari bo‘yicha Jizzax shahar sudi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko‘ra, 2026-yilning *birinchi choragi* o‘zidayoq giyohvandlikka oid 7 ta jinoyat ishi ko‘rib chiqilib, 7 nafar shaxsga nisbatan turli og‘irlikdagi jazo choralari tayinlangan[14]. Eng tashvishli jihati, ushbu sudlanuvchilarning aksariyati yoshlar kontingentiga to‘g‘ri keladi. Sudya *Otabek Ernazarovning* ta'kidlashicha, bu raqamlar ortida quruq statistika emas, balki *izdan chiqqan hayotlar*, *yo‘qotilgan imkoniyatlar* va *og‘ir taqdirlar* yotibdi. Yoshlarning ushbu jinoyatlarga jalb qilinishi asosan telegram kanallari orqali mo‘may va tez daromad topish va'da qilinishi *(asosan “kuryer” va “zakladchik” vazifalari uchun)* bilan bevosita bog‘liqdir[15].

Ushbu holatlarni kriminologiya va viktimologiya nuqtayi nazaridan tahlil qiladigan bo‘lsak, muhim ilmiy xulosalarga kelish mumkin. Xususan, milliy huquqshunos olimlarimiz M. Rustambayev va S. Niyozova o‘zlarining ilmiy tadqiqotlarida voyaga yetmaganlar va yoshlarning o‘ziga xos ruhiy-jismoniy xususiyatlari ularning jinoyatga qo‘l urishi yoki qurbonga aylanishidagi asosiy faktorlardan biri ekanligini chuqur tahlil qilganlar[16]. Tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, yoshlar o‘zlarining qiziquvchanliklari, ishonuvchanliklari va o‘zgalar ta'siriga tez tushishlari sababli yuqori viktimlikka egadirlar. Oilaviy muhitdagi nosog‘lomlik, ota-onalarning e'tiborsizligi *(neglect)* va virtual olamdagi nazoratsizlik shaxsda deviant *(huquqqa xilof)* xulq-atvorga moyillikni keltirib chiqaruvchi birlamchi determinantlar hisoblanadi.

Zamonaviy narko-sindikatlar aynan yoshlarning ushbu psixologik zaifligidan, ularning moliyaviy mustaqillikka bo‘lgan ishtiyoqidan hamda raqamli texnologiyalardagi savodxonligidan unumli foydalanib, ularni bir martalik jinoyat quroliga aylantirmoqda. Sud-tergov amaliyotining ilmiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, tezkor tadbirlar davomida qo‘lga tushgan shaxslarning qariyb 60-70 % sintetik giyohvand moddalarni internet orqali qabul qilib oluvchi va yashiruvchi 18-30 yoshdagi yigit-qizlardir. Bu esa huquqni muhofaza qiluvchi organlar oldiga nafaqat jazo muqarrarligini ta'minlash, balki virtual makondagi operativ-qidiruv faoliyatini *(kiberintellektni)* keskin kuchaytirish, maktab va oliy ta'lim muassasalarida raqamli gigiyena va huquqiy tarbiyani yangi bosqichga olib chiqish vazifasini qo‘yadi[17].

Shu o‘rinda, giyohvandlik va unga aloqador transmilliy jinoyatlarga qarshi kurashish siyosatini shakllantirishda jahon kriminologiyasi va jinoyat huquqi fanida qator ilmiy-nazariy maktablar shakllanganligiga to‘xtalib o‘tsak. Xususan, AQSHning Stenford universiteti professori, taniqli huquqshunos olim *Herbert L. Pakker* 1964 va 1968-yillarda e'lon qilgan o‘zining fundamental asarlarida jinoiy odil sudlov jarayonining ikkita qarama-qarshi, biroq o‘zaro muvozanatni talab qiluvchi modelini yaratgan: bular *Jinoyat*

nazorati modeli (Crime Control Model) va Tegishli jarayon modeli (Due Process Model)dir[18].

Herbert L. Pakker “Jinoyat nazorati” modeliga koʻra, jinoyat-protsessual tizimining eng oliy va mutlaq vazifasi jinoiy xulq-atvorni repressiya qilish va jamiyatda tartib hamda xavfsizlikni saqlashdir. Bu model doirasida tizim *“konveyer” (assembly line)* usulida ishlashi lozim: tergov va sud organlari jinoyatchilarni maksimal tezkorlik bilan aniqlab, qogʻozbozliklarsiz aybini isbotlashi va muqarrar hamda qattiq jazoga tortishi talab etiladi[19]. Ushbu model doirasida narkojinoyatlarga nisbatan nol toqatsizlik *(zero tolerance)* siyosati qoʻllaniladi va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vakolatlari, jumladan, tintuv oʻtkazish, ushlab turish, aloqa kanallarini nazorat qilish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaytiriladi[20]. *Herbert L. Pakker* taʼkidlashicha, agar davlat jinoyatchilikni nazorat qila olmasa, qonunga itoatkor fuqarolarning erkinliklari xavf ostida qoladi. Biroq, buning aksi oʻlaroq, *“Tegishli jarayon”* modeli koʻproq inson huquqlarini himoya qilishga, tizimni *“toʻsiqlar yoʻlagi” (obstacle course)* sifatida shakllantirib, tergov xatolarining oldini olishga qaratiladi.

Kriminolog *Kent Roach* esa *Herbert L. Pakker* tomonidan olib borilgan ilmiy nazariy qarashlarni tanqidiy tahlil qilib, ular faqatgina ayblanuvchi va davlat oʻrtasidagi munosabatlarga qurilganini, biroq jabrlanuvchilarning manfaatlari chetda qolib ketganini taʼkidlaydi[21]. *Kent Roach* jinoyat protsessining yangi modellarini, xususan, jabrlanuvchilar *(shu jumladan, zaif qatlamlar va yoshlar)* huquqlarini himoya qilishda jazolovchi (punitive) yondashuv zarurligini ilgari surdi. Giyohvand moddalar savdosida individual jabrlanuvchi *(masalan, qotillik yoki oʻgʻirlikdagi kabi)* bevosita koʻzga tashlanmasa-da, butun jamiyat, genofond va oila instituti jabrdiyda hisoblanadi. Shu sababli, narkofurushlarga nisbatan eng ogʻir jazo choralarini qoʻllash davlatning jamiyat oldidagi axloqiy va huquqiy burchi ekanligi ilmiy asoslanadi.

Shuningdek, yirik kriminolog *Ronald V. Klark* tomonidan ishlab chiqilgan *“Vaziyatli jinoyatlar profilaktikasi” (Situational Crime Prevention)* nazariyasi bugungi kunda giyohvandlikka qarshi kurashda beqiyos ahamiyatga ega. *Ronald V. Klarkning* fikricha, jinoyatchining shaxsiyati yoki tarbiyasi bilan kurashgandan koʻra, jinoyat sodir etish imkoniyatlarini *(makon, vosita va sharoitni)* cheklash orqali jinoyatchilikni keskin pasaytirish mumkin[22]. Ushbu nazariyani bugungi kiber-narkojinoyatlarga tatbiq etadigan boʻlsak, elektron toʻlov tizimlari *(ayniqsa kriptovalyutalar tranzaksiyalari)* va darknet ustidan qatʼiy davlat nazoratini oʻrnatish, shuningdek, narkolaboratoriyalar uchun zarur boʻlgan prekursorlarning erkin savdosini bloklash aynan vaziyatli profilaktikaning yorqin namunasi hisoblanadi.

Shu oʻrinda, rivojlangan davlatlarning javobgarlikni ogʻirlashtiruvchi siyosatini ilmiy tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Xususan, jahon tajribasi shuni koʻrsatadiki, davlatlarning giyohvandlikka qarshi kurash siyosati asosan ikkita qutbga

boʻlinadi. Bular: liberal *(dekriminalizatsiya va zararni kamaytirish)* va konservativ *(qatʼiy jazolovchi va yoʻq qilish).* Amaliyot shuni koʻrsatmoqdaki, liberal yondashuvni tanlagan qator Gʻarb davlatlarida giyohvandlik epidemiyasi nazoratdan chiqib ketmoqda. Biroq, rivojlangan, ayniqsa, Osiyo va Yaqin Sharq mintaqasidagi davlatlar *H.L. Pakker* oʻzining *"Jinoyat nazorati"* modelida[24] hamda *K.Roach [25]* boʻlsa jazolovchi konsepsiyasiga asoslangan qattiqqoʻl siyosatni qoʻllab, jamiyat xavfsizligini taʼminlashda misli koʻrilmagan natijalarga erishmoqda.

Xususan, ***Saudiya Arabistonida*** giyohvandlik va psixotrop moddalar jinoyatlariga qarshi davlat siyosati Islom shariati tamoyillari va Podshohlikning 1426-hijriy yil (2005-yil milodiy) qabul qilingan M/39-sonli *"Narkotik va psixotrop moddalarga qarshi kurashish toʻgʻrisida"*gi Qirollik dekretiga *(Anti-Narcotics Law)* asoslanadi[26]. Mazkur qonunga muvofiq giyohvand moddalarni kontrabanda qilish *(chegaradan olib oʻtish),* ularni ishlab chiqarish va qasddan takroran sotish eng ogʻir jinoyatlar qatoriga kiritiladi. *Saudiya Arabistonining* jinoyat-protsessual tizimida ushbu qilmishlarga nisbatan oʻlim jazosi qoʻllanadi. Bu jazo shariatdagi *"Taʼzir" (qozining yoki davlat rahbarining ixtiyoriga koʻra jamiyat manfaatini koʻzlab beriladigan jazo)* doirasida hamda *"Yerda buzgʻunchilik qilish" (Fasad fil ard)* ogʻir jinoyati sifatida talqin qilinadi[27]. Qonunchilik isteʼmolchilar uchun tibbiy va ijtimoiy reabilitatsiyani koʻzda tutuvchi insonparvar shartlarni taqdim etsa-da, narkokuryerlar va tarqatuvchilarga nisbatan hech qanday shafqat qilinmaydi[28]. Xalqaro tashkilotlar, xususan *Amnesty International* maʼlumotlariga koʻra, Saudiya Arabistonida 2026-yilning dastlabki olti oyida giyohvandlik bilan bogʻliq ogʻir jinoyatlar uchun 61 nafar shaxs qatl etilgan boʻlib, bu raqamlar davlatning mazkur transmilliy illatga nisbatan temir intizom va qatʼiy jazo muqarrarligi siyosatini namoyon etadi[29].

Singapur davlati boʻlsa, bugungi kunda jahonda giyohvand moddalar aylanmasi eng past boʻlgan va aholisi eng xavfsiz hisoblangan sanoqli davlatlardan biridir. Bu barqarorlikning huquqiy poydevori 1973-yilda qabul qilingan *"Giyohvand moddalarni suiisteʼmol qilish toʻgʻrisida"*gi Aktga (Misuse of Drugs Act-MDA 1973) borib taqaladi[30]. Singapur jinoyat qonunchiligining eng diqqatga sazovor va boshqa davlatlar oʻrganishi kerak boʻlgan ilmiy jihati bu – *"Tarqatish prezumpsiyasi" (Presumption of trafficking)* institutining mavjudligidir. Mazkur Aktning 17-moddasiga binoan, agar shaxsning yonidan, uyidan yoki boshqaruvidagi transport vositasidan qonunda belgilangan hajmdan ortiq giyohvand modda topilsa (*masalan, 15 gramm geroin, 30 gramm kokain, 250 gramm metamfetamin yoki 500 gramm kannabis),* u avtomatik ravishda *"sotish maqsadini koʻzlagan tarqatuvchi" (trafficker)* sifatida prezumpsiya qilinadi[31]. Bunda isbotlash majburiyati (burden of proof) tergovchidan ayblanuvchining zimmasiga oʻtadi – yaʼni shaxs ushbu yirik miqdordagi moddani sotish uchun emas, balki faqat oʻzi isteʼmol qilish uchun saqlaganligini rad etib boʻlmas dalillar

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

bilan isbotlab berishi shart. Belgilangan ushbu *“o‘lim jazosi chegarasidan”* (Mandatory Death Penalty amounts) ortiq modda bilan qo‘lga tushganlar uchun sudning ixtiyorisiz majburiy o‘lim jazosi tayinlanadi *(ba'zi istisnolardan tashqari, masalan, tergov bilan faol hamkorlik qilgan kuryerlarga nisbatan umrbod qamoq va darralash jazosi berilishi mumkin - Section 33B).* Shu bilan birga, Singapur Markaziy Narkotiklar Byurosi (CNB) tomonidan faqat iste'molchi bo‘lgan *(jinoiy motivi yo‘q)* shaxslarni sud jarayonisiz to‘g‘ridan-to‘g‘ri majburiy davolashga va reabilitatsiya markazlariga *(Drug Rehabilitation Centre)* yuborish amaliyoti mavjud[32]. Bu Pakerning *“Jinoyat nazorati”* va sog‘liqni saqlash tizimlarini o‘zida mukammal uyg‘unlashtirgan o‘ziga xos milliy tizimdir.

Shuningdek, ***Yaponiya*** qonunchiligi ko‘ra mamlakatda *“Stimulyatorlarni nazorat qilish to‘g‘risida”*gi qonuni (Stimulants Control Act) giyohvandlikka nisbatan murosasiz va *“nol toqatsizlik” (zero tolerance)* pozitsiyasida turadi[33]. G‘arbning aksariyat davlatlaridan farqli o‘laroq, Yaponiyada nafaqat giyohvand moddalarni sotish, balki birinchi marta oz miqdorda bo‘lsa-da iste'mol qilish ham og‘ir jinoyat sifatida baholanadi va real ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. Yaponiya hukumati global minbarlarda, jumladan BMT sessiyalarida ham narkotiklar bo‘yicha *“zararni kamaytirish”* siyosatini qat'iyan rad etib keladi va asosiy maqsad faqat *“giyohvandliksiz jamiyat”* qurish ekanligini ta'kidlaydi. Yaponiyada jamoatchilikning kuchli qoralashi *(ijtimoiy stigma)* qonunning jazolovchi kuchi bilan birlashib, yuqori tiyib turuvchi *(deterrence)* effektni yaratadi va butun mamlakat bo‘ylab jinoyatchilik darajasining minimal ko‘rsatkichda saqlanishini ta'minlaydi.

Olimlarning nazariy tahlillari va mazkur davlatlarning amaliy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, giyohvand moddalar savdosi kabi transmilliy va o‘ta yuqori daromadli jinoyatlarni faqatgina *H.L. Pakker* “The Limits of the Criminal Sanction” va *Roach K.* “Four Models of the Criminal Process” nomli modellarini milliy qonunchilikka qat'iy tatbiq etish orqaligina jilovlash mumkin[34].

Yuqorida keltirilgan xorijiy davlatlarning *(ayniqsa Singapurning)* ilg‘or huquqiy siyosati va kriminolog olimlarning nazariy qarashlarini O‘zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligiga implementatsiya qilish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ayni paytda O‘zbekiston Respublikasi sudlari tomonidan giyohvandlikka oid ishlarni ko‘rishda Oliy sud plenumining 2017-yil 28-apreldagi *“Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishga oid jinoyat ishlari bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida”*gi 12-qarori asosiy rahbariy ko‘rsatma bo‘lib xizmat qilmoqda. Biroq, 1151-qonunning yaqindagina qabul qilinishi va kiber-narkojinoyatlarning urchishi mazkur plenum qarorini konseptual jihatdan modernizatsiya qilishni taqozo etadi.

Shu maqsadda quyidagi ilmiy-amaliy va huquqiy takliflar ilgari surish maqsadga muvofiqdir. Jumladan:

Birinchidan, *Singapur modeli asosida giyohvand moddalarni “tarqatish maqsadi prezumpsiyasi”ni joriy etish.* Amaldagi jinoyat

qonunchiligimizda va Plenum qarorida shaxsning yonidan juda yirik miqdorda giyohvand modda topilsa-da, agar uning ushbu moddalarni sotish niyati (qasdi) tergov organlari tomonidan aniq faktlar (nazorat xaridi, telefon so‘zlashuvlari, guvohlar ko‘rsatmasi) bilan isbotlanmasa, u Jinoyat kodeksining 276-moddasi *(o‘tkazish maqsadini ko‘zlamay saqlash)* bilan javobgarlikka tortiladi. Bu esa aybsizlik prezumpsiyasini suiiste'mol qilib, asl yirik narkofurushlarning sudda yengil jazo bilan qutulib qolishiga olib kelmoqda.

Implementatsiya mexanizmi. Ya'ni, Oliy sud plenumining 12-qaroriga Singapurning “MDA 1973” qonunchiligi (17-moddasi)[36] tajribasi asosida quyidagi mazmundagi tushuntirish xati (yangi band) kiritilishi taklif etiladi: “Tergov va sud organlarining e'tibori qaratilsinki, agar shaxs tomonidan qonunga xilof ravishda olingan, saqlangan, tashilayotgan yoki jo‘natilayotgan giyohvandlik vositasi, uning analogi yoki psixotrop moddaning miqdori qonunchilikda belgilangan “ko‘p miqdor” (yoki yangidan joriy etilishi taklif qilinayotgan “juda ko‘p siqdorda”) mezonidan oshib ketsa, ushbu holat o‘z-o‘zidan mazkur moddalarni o‘tkazish maqsadida qilingan harakat sifatida (JKning 273-moddasi) baholanishi lozim. Shaxsning ushbu moddalarni faqat shaxsiy iste'mol uchun saqlaganligi haqidagi vajlari uning o‘zi tomonidan inkor etib bo‘lmas obektiv dalillar bilan tasdiqlanmagunga qadar, qilmish o‘tkazish qasdi bilan sodir etilgan deb hisoblanadi”. Ushbu normaning joriy etilishi isbotlash majburiyatining bir qismini *(burden of proof)* ayblanuvchiga yuklatadi. Garchi bu klassik aybsizlik prezumpsiyasiga biroz ziddek tuyulsa-da, narkojinoyatlarning yuqori ijtimoiy xavfliligi inobatga olinsa, bu *H. Pakker* tomonidan ishlab chiqilgan “Jinoyat nazorati” konsepsiyasiga hamda milliy xavfsizlik manfaatlariga to‘la mos tushadi[37].

Ikkinchidan, *Kibermakondagi narkosavdo tushunchasini kengaytirish va virtual aktivlarni ashyoviy dalil sifatida mustahkamlash.* Amaldagi plenum qarorining 21-bandida giyohvandlik vositalarini qonunga xilof o‘tkazish deganda *“ularni turlicha usulda haq evaziga yoki tekinga (sotish, hadya etish, almashtirish, qarzi evaziga yoki qarz sifatida va h.) boshqa shaxsga berish tushunilishi lozim”* deb ko‘rsatilgan [38]. Ammo zamonaviy *“kontaktsiz” (darknet, zakladka)* sotuv jarayonida diler va xaridor o‘rtasida jismoniy berish jarayoni umuman mavjud emas. Ular faqatgina raqamli ma'lumot almashadilar. *Implementatsiya mexanizmi:* 12-sonli plenum qarorining 21-bandi quyidagi zamonaviy mazmun bilan to‘ldirilishi va kengaytirilishi lozim: “Giyohvandlik vositalarini xufyona joylarga yashirish (zakladka) va ularning geolokatsiya koordinatalarini yoki fotosuratlarini Internet jahon axborot tarmog‘i (shu jumladan, darknet va shifrlangan messenjerlar) orqali boshqa shaxsga yuborish, shuningdek, buning evaziga elektron to‘lov tizimlari, bank kartalari yoki virtual aktivlar (kriptovalyutalar) orqali moliyaviy mablag‘ qabul qilib olish – modda fizik jihatdan xaridor qo‘liga tegishidan qat'i nazar, jinoyatni o‘tkazish sifatida tugallangan (JKning 273-moddasi) deb topilishiga

asos boʻladi". Bunday talqin Oliy sud plenumining 2020-yil 3-iyuldagi 12-oʻzgartirishlaridagi virtual mulk *(FK 169-moddasi)* konsepsiyasini[39] narkojinoyatlar amaliyoti bilan integratsiya qiladi.

Uchinchidan, *"Gʻayriqonuniy narkolaboratoriya" va "Bangixona"ning raqamli va vaziyatli talqinini yaratish.* 1151-qonun bilan kiritilgan yangi *276-1-modda (Gʻayriqonuniy narkolaboratoriya tashkil etish)[40]* va mavjud *276-2-modda (Bangixona tashkil qilish yoki saqlash)[41]* tushunchalarini sud amaliyotida bir xil qoʻllash uchun plenum qarorida ularning aniq huquqiy chegaralarini ochib berish zarur. *Ronald Klark yozgan* "Situational Crime Prevention" nazariyasiga suyangan holda[42], plenum qarorida laboratoriya faqat tayyor narkotik mahsulot ishlab chiqarayotgan joy emas, balki sintez jarayoni uchun zarur prekursorlar, kolbalar va kimyoviy uskunalar jamlangan har qanday makon sifatida *(Yaponiya qonunchiligidagi kabi qat'iy[43])* tavsiflanishi lozim. Shuningdek, zamonaviy "bangixona" tushunchasi nafaqat fizik makon (uy yoki yertoʻla), balki yoshlarni giyohvandlik moddalarini iste'mol qilishga undovchi, ularning ta'sirini muhokama qiluvchi virtual chatlar va forumlar yaratuvchilarini ham qamrab oluvchi targʻibot makoni sifatida baholash mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.

Yuqorida batafsil bayon etilgan nazariy yondashuvlar va xorijiy davlatlarning ilgʻor jinoyat-huquqiy siyosatini milliy qonunchiligimizga, xususan, Oʻzbekiston Oliy sudi plenumi qaroriga implementatsiya qilish orqali qisqa va oʻrta muddatli istiqbolda quyidagi ulkan ijobiy natijalarga erishish ilmiy jihatdan kafolatlanadi:

Birinchidan, huquqni qoʻllash amaliyotida yagona yondashuv va jazo muqarrarligining (Deterrence effect) ta'minlanishi. Ya'ni, Singapur davlatining *"modda hajmiga qarab sotishni prezumpsiya qilish"* amaliyoti sudlarimiz faoliyatiga joriy etilsa, tergov va sud organlari oʻrtasidagi sun'iy toʻsiqlar hamda korrupsion xavf-xatarlar butunlay olib tashlanadi. Yirik miqdordagi narkotik bilan ushlangan shaxsning oʻzini *"iste'molchi"* qilib koʻrsatib, aybini sun'iy ravishda yengillashtirib javobgarlikdan (ogʻir jazodan) qutulib qolish ehtimoli nolga tenglashtiriladi. Qat'iy va muqarrar jazo – jinoyatchilikning oldini olishning eng samarali psixologik faktoridir.

Ikkinchidan, sintetik narkotiklarning ichki ishlab chiqarish tarmogʻini yoʻq qilish va demografik xavfsizlikni saqlash. Ya'ni, 1151-qonun doirasida gʻayriqonuniy narkolaboratoriyalar uchun 20 yilgacha ozodlikdan mahrum qilishdek qat'iy jazoning belgilanishi, shuningdek, Oliy sud plenumi tomonidan ushbu tushunchaning keng qamrovli talqin qilinishi mamlakat ichkarisida mahalliy ishlab chiqaruvchilarning *(kustar laboratoriyalarning)* moliyaviy va logistik faoliyatini butunlay falaj qiladi. Bu esa bozordagi taklifni keskin kamaytirib, sintetik giyohvandlikning epidemik tarqalishiga chek qoʻyadi.

Uchinchidan, kiber-narkojinoyatchilik tarmoqlarini parchalash va raqamli dalillarning huquqiy maqomini oshirish. Ya'ni, Virtual aktivlar *(kriptovalyuta),* darknet va geolokatsiya almashinuvini bevosita

“o‘tkazish” jinoyatining obyektiv tomoni sifatida rasman tan olinishi huquqni muhofaza qiluvchi organlarning raqamli dalillar bilan ishlash salohiyatini legitimlashtiradi. Bu orqali *H.L. Pakker* yozgan “Jinoyat nazorati” nazariyasi zamonaviy kiberxavfsizlik talablari bilan uyg‘unlashadi va davlatning virtual makondagi ustunligi ta'minlanadi.

To‘rtinchidan, millat genofondini va yoshlar viktimologiyasini himoya qilish. Ya'ni, yoshlarning kriminal transnatsional guruhlarga kuryer yoki zakladchik sifatida aldanib jalb qilinishining oldi olinadi. Yaponiya va Saudiya Arabistoni kabi davlatlarning qat'iy jazolash va jamiyatda murosasiz muhit yaratish siyosatini qisman o‘zlashtirish orqali jamiyatimizda giyohvandlik bilan bog‘liq har qanday qilmish og‘ir davlat jinoyati darajasida qoralanishi *(kuchli ijtimoiy stigma)* ta'minlanadi. Bu esa sog‘lom, barkamol va jismonan yetuk avlod yashaydigan xavfsiz Yangi O‘zbekiston jamiyatini barpo etishning eng muhim poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

Olib borilgan kompleks tadqiqot va ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Yangi O‘zbekistonda Prezident *Sh.M. Mirziyoyev* rahbarligida giyohvandlikka qarshi kurash sohasida olib borilayotgan keskin islohotlar, xususan, 1151-qonunning qabul qilinishi davlatning inson huquqlarini va millat sog‘lig‘ini himoya qilishdagi yuksak siyosiy irodasining amaliy ifodasidir. Jahon hamjamiyatida, xususan BMT hisobotlarida takror va takror bong urilayotgan sintetik narkotiklarning global xurujiga qarshi faqatgina eskicha usullar va yumshoq qonunchilik bilan kurashib bo‘lmaydi. Yuqorida tahlil qilingan G‘arb va Sharqning ilg‘or ilmiy nazariyalari hamda qat'iy jazolovchi huquqiy amaliyotlarini milliy qonunchiligimizga singdirish orqali biz nafaqat bugungi kun jinoyatchiligini jilovlaymiz, balki kelajak avlodlarni ushbu asr vabosidan asrab qolish uchun mustahkam qalqon yaratamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMT Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo‘yicha boshqarmasi (UNODC). UNODC World Drug Report 2026: Global drug markets transforming rapidly as technology, novel drug types and instability present traffickers with new opportunities // https://www.unodc.org/unodc-/en/press/releases/2026/June/unodc-world-drug-report-2026_-global-drug-markets-transforming-rapidly-as-technology--novel-drug-types-and-instability-present-traffickers-with-new-opportunities.html

2. BMT Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo‘yicha boshqarmasi (UNODC). UNODC World Drug Report 2026 by region: Asia // https://www.unodc.org/unodc/en/wdr/2026/asia.html

3. Гиёҳвандликка қарши кураш — доимий назоратда (+видео) // Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎзА) расмий сайти. 04.05.2026. // https://uza.uz/uz/posts/giyoh-vandlikka-qarshi-kurash-doimiy-nazoratda-video_853225

4. Эрназаров О. Гиёҳвандликка қарши биргаликда курашайлик // Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎзА) расмий сайти // https://uza.uz/en/posts/giyohvandlikka-qarshi-birg

alikda-kurashaylik_852819
5. Ўзбекистон Республикасининг 2026 йил 11 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки уларнинг аналогларининг ва кучли таъсир қилувчи моддаларнинг қонунга хилоф муомаласи учун жавобгарликни такомиллаштиришга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-1151-сон Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/8263876
6. Гиёҳвандликка қарши курашиш ва йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш чоралари кўриб чиқилди - president.uz, https://president.uz/uz/lists/view/9300
7. Гиёҳвандликка қарши кураш — доимий назоратда (+видео) - UZA.uz, https://uza.uz/uz/posts/giyohvandlikka-qarshi-kurash-doimiy-nazoratda-video_853225
8. Мирзаев Ш., Дониёров Д. Гиёҳвандликка қарши курашиш янги босқичга олиб чиқилмоқда // https://yuz.uz/oz/news/gievandlikka-qarsi-kurasis-iangi-bosqicga-olib-ciqilmoqda
9. Ўзбекистон Республикасининг 2026 йил 11 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки уларнинг аналогларининг ва кучли таъсир қилувчи моддаларнинг қонунга хилоф муомаласи учун жавобгарликни такомиллаштиришга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-1151-сон Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/826387
10. Ўша манбаа: https://lex.uz/docs/8263876
11. Ўша манбаа: https://lex.uz/docs/8263876
12. “Қорадори-2025” тезкор тадбирлари доирасида Тошкент вилояти ИИББ томонидан амалга оширилган ишлар юзасидан // https://gov.uz/uz/iiv/news/view/69325
13. Матназаров О. Гиёҳвандлик воситалари устидан давлат назорати кучайтирилади // https://kun.uz/kr/news/2026/07/13/giyohvandlik-vositalari-ustidan-davlat-nazorati-kuchaytiri-ladi-41e62e
14. Эрназаров О. Гиёҳвандликка қарши биргаликда курашайлик // Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎзА) расмий сайти. URL: https://uza.uz/en/posts/giyohvandlikka-qarshi-birgalikda-kurashaylik_852819
15. Гиёҳвандликка қарши кураш — доимий назоратда (+видео) - UZA.uz, https://uza.uz/uz/posts/giyohvandlikka-qarshi-kurash-doimiy-nazoratda-video_853225
16. Rustambayev M.X.,Niyozova S.S. Viktimologiya Umumiy qism. Darslik// Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2021. – 239 b.
17. Мирзаев Ш., Дониёров Д. Гиёҳвандликка қарши курашиш янги босқичга олиб чиқилмоқда // https://yuz.uz/oz/news/gievandlikka-qarsi-kurasis-iangi-bosqicga-olib-ciqilmoqda
18. Pakker H.L. The Limits of the Criminal Sanction // Google Books тизими. URL: https://books.google.com/books/about/The_Li

mits_of_the_Criminal_Sanction.html?id=gncxJvRGyR0C

19. The Crime Control Model: Due Process Values // StudyCorgi (Free Essay Examples). URL: https://studycorgi.com/the-crime-control-model-due-process-values/

20. Pakker, H. (1964). Two models of the criminal process, 113 U. PA. L. Rev. 1; Yerkes, M. (1969). The limits of the criminal sanction, by Herbert L. Pakker (1968). Loyola of Los Angeles Law Review 176, 2(1).

21. Roach K. Four Models of the Criminal Process // Journal of Criminal Law and Criminology. – 1999. – Vol. 89, Issue 2. – P. 676-681.

22. Sutton M. Stolen Goods Markets (Problem-Specific Guides Series No. 57) // U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services. URL: https://portal.-cops.usdoj.gov/resourcecenter/content.ashx/cops-p177-pub.pdf

23. Nadelmann E.A. Drug Prohibition in the United States: Costs, Consequences, and Alternatives // Science. – 1989. – Vol. 245, Issue 4921. – P. 939–947.

24. Pakker H.L. The Limits of the Criminal Sanction. – Stanford: Stanford University Press, 1968. – P. 158.

25. Roach K. Four Models of the Criminal Process // Journal of Criminal Law and Criminology. – 1999. – Vol. 89, Issue 2. – P. 671-716.

26. Anti-Narcotics Law // https://malnassarlawyer.com/en/anti-narcotics-law

27. Human Rights Committee, General Comment No. 36, article 6: right to life, CCPR/C/GC/36, para. 32ss. Being mindful that Saudi Arabia is not a party to the International Covenant on Civil and Political Rights and therefore not bound by the findings of the Human Rights Committee, we submit nonetheless that it should be taken into consideration in the present analysis on a consultative manner and applied mutatis mutandis to countries bound by the right to life under the UDHR. The mandates of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions and the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, considered that the death penalty for drug-related crimes against 29 Egyptians in Saudi Arabia does not reach the threshold of “most serious” crimes, see, UN Special Procedures mandate holders, UA SAU 5/2024, 3 December 2024, p. 4.

28. Anti-Narcotics Law, https://malnassarlawyer.com/en/anti-narcotics-law

29. Saudi Arabia: Almost 100 People Executed so Far This Year as Dozens More Remain on Death Row for Drug-Related Offenses, https://www.amnestyusa.org/press-releases/saudi-arabia-almost-100-people-executed-so-far-this-year-as-dozens-more-remain-on-death-row-for-drug-related-offenses/

30. MDA, https://isomer-user-content.by.gov.sg/266/00c6631d-a2ba-4db2-9076-abce45ed-733f/topic-2-overview-of-mda.pdf

31. “Misuse of Drugs Act 1973”. Government of Singapore. Archived from the original on 17 April 2021. Retrieved 3 December 2020.

32. MDA, https://isomer-user-content.by.gov.sg/266/00c6631d-a2ba-4db2-9076-abce45ed-733f/topic-2-overview-of-mda.pdf
33. Japanese statement on drug demand reduction - CND Blog // https://cndblog.org/-2009/03/japanese-statement-on-drug-demand-reduction/
34. Pakker H.L. The Limits of the Criminal Sanction. – Stanford: Stanford University Press, 1968. – P. 158.; Roach K. Four Models of the Criminal Process // Journal of Criminal Law and Criminology. – 1999. – Vol. 89, Issue 2. – P. 699.
35. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 28.04.2017 й. 12-сон “Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ва психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишга оид жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарори | NRM.uz, https://nrm.uz/contentf?doc=520849_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi-_oliy_sudi_plenumining_28_04_2017_y_12-son_giehvandlik_vositalari_ularning_analoglari_-va_psihotrop_moddalar_bilan_qonunga_hilof_ravishda_muomala_qilishga_oid_jinoyat_ishlari_bo%E2%80%98yicha_sud_amalieti_to%E2%80%98g%E2%80%98risidagi_qarori&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
36. Misuse of Drugs Act (Singapore) - Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Misuse_-of_Drugs_Act_(Singapore)
37. Pakker H.L. Two Models of the Criminal Process // University of Pennsylvania Law Review. – 1964. – Vol. 113, No. 1. – P. 1-68.
38. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 28.04.2017 й. “Гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ва психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишга оид жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 12-қарори | NRM.uz, https://nrm.uz/contentf?doc=520849_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_-oliy_sudi_plenumining_28_04_2017_y_12-son_giehvandlik_vositalari_ularning_analoglari_-va_psihotrop_moddalar_bilan_qonunga_hilof_ravishda_muomala_qilishga_oid_jinoyat_ishlari_bo%E2%80%98yicha_sud_amalieti_to%E2%80%98g%E2%80%98risidagi_qarori&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
39. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 2020 йил 3 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленуми ва Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди пленумининг айрим қарорларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 12-қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: https://lex.uz/docs/4904177
40. ЎРҚ-1151-сон 11.06.2026. Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки уларнинг аналогларининг ва кучли таъсир қилувчи моддаларнинг қонунга хилоф муомаласи учун жавобгарликни такомиллаштиришга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида - LEX.UZ, https://lex.uz/docs/8263876
41. Ўша манбаа: https://lex.uz/docs/8263876

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

42. Stolen Goods Markets – Agency Portal, https://portal.cops.usdoj.gov/resourcecenter/-content.ashx/cops-p177-pub.pdf

43. Japanese statement on drug demand reduction – CND Blog, https://cndblog.org/2009/03-/japanese-statement-on-drug-demand-reduction/